

STUDII JURIDICE

Excepții prealabile ridicate în cauzele împotriva României la CEDO privind dreptul la un proces echitabil

**Cristinel Ghigeci,⁶²⁷
judecător,
Curtea de Apel Brașov**

Rezumat: În cauzele aflate rolul Curții Europene a Drepturilor Omului, înregistrate ca urmare a plângerilor formulate împotriva României pentru încălcarea dreptului la un proces echitabil în materie penală, reglementat de art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului, au fost ridicate o serie de excepții prealabile, care pot fi clasificate în următoarele categorii: excepții privind inaplicabilitatea ratione materiae a art. 6 din Convenție, excepții privind tardivitatea plângerilor, excepții privind neepuizarea căilor de atac interne și excepții privind pierderea calității de victimă a reclamantului. Toate aceste categorii de excepții tind către respingerea plângerilor formulate de persoanele care au pretins lezarea dreptului la un proces echitabil, în materie penală. Analizarea lor și a soluțiilor adoptate de Curte prezintă importanță pentru practicieni, întrucât de modul în care au fost rezolvate și de motivarea Curții Europene a Drepturilor Omului depinde posibilitatea persoanelor de a le fi analizate pe fond plângerile formulate pentru încălcarea acestui drept foarte important. În cazul admiterii excepțiilor, Curtea nu mai examinează pe fond plângerile formulate, fiind astfel respinse plângeri care ar fi putut fi întemeiate pe fond.

În articol sunt dezvoltate argumentele pentru care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a considerat că aceste excepții sunt întemeiate sau, după caz, nefondate, fiind menționate mai întâi principiile generale rezultate din jurisprudența Curții și apoi aplicarea acestora în cauzele împotriva României.

Abstract: In the pending cases of the European Court of Human Rights, recorded following the complaints formulated against Romania for infringement of right to a fair criminal trial, regulated by art. 6 from the European Convention of Human Rights

⁶²⁷ E-mail profesional: cristinelghigeci@ yahoo.com. E-mail: terry.maroney@vanderbilt.edu

appeared a number of preliminary exceptions, which can be classified in the following categories: exceptions regarding the inapplicability ratione materiae of art. 6 from Convention, exceptions regarding the tardiness of the complaints, exceptions regarding the non-exhaustion of internal means of appeal and exceptions with regard to the loss of the plaintiff's victim status. All these categories of exceptions are prone to the rejection of the complaints formulated by the persons which have alleged infringement of the right to a fair criminal trial. For the legal practitioners it is important to analyze them and the solutions the Court adopted, because on the way they have been solved and on the motivation of the European Court of Human Rights depends the possibility of the persons to have the main issues of their complaints analyzed, complaints which have been formulated for the infringement of this very important right. In case of admitting the exceptions, the Court does not examine anymore the merits of the formulated complaints, thus rejecting complaints which might have been founded on the merits.

In the article we have detailed the arguments for which the European Court of Human Rights considered these exceptions to be founded or, depending on the case, unfounded, being mentioned at first the general principles derived from the jurisprudence of the Court and afterwards their enforcement in the cases against Romania.

Keywords: *European Court of Human Rights, the right to a fair criminal trial, preliminary exceptions*

Considerații privind dreptul la un proces echitabil

Conceptul de „proces echitabil” își are originea în sistemele de drept adversiale (*fair trial*), de unde a fost preluat de Convenția europeană a drepturilor omului. Ulterior, el s-a impus și în sistemele de drept continentale, fiind în prezent unul dintre cele mai importante concepte ale procesului penal, din toate statele democratice. Trebuie subliniată originea sa adversială, deoarece în cadrul acestor sisteme procedura de judecată are un rol mai important decât în sistemele de factură inchizitorială, accentul fiind pus pe corectitudinea confruntării între acuzare și apărare și pe rolul judecătorului de a arbitra această confruntare.

Trebuie subliniat însă că în sistemul Convenției europene a drepturilor omului dreptul la un proces echitabil a dobândit un conținut autonom față de cel din sistemele procesuale adversiale, sens impus de specificul Convenției de a garanta drepturile și libertățile fundamentale

ale persoanelor din state cu sisteme procesuale diferite. Această precizare este importantă deoarece există tentația doctrinei de a extinde conținutul dreptului la un proces echitabil, garantat de Convenția europeană a drepturilor omului, la cel pe care îl are acest concept în sistemele adversiale, preluându-se, în mod forțat uneori, reguli statuate de instanțele anglo-saxone. Or, fundamentul teoretic al sistemelor procesuale continentale este diferit de cel din sistemele adversiale, fapt ce atrage în unele cazuri o incompatibilitate a regulilor procesuale din cele două sisteme. Din aceste motive, Convenția europeană a drepturilor omului garantează doar un nivel minimal al drepturilor pe care le presupune un proces echitabil, lăsând statele membre să-și dezvolte mai departe sistemele procesuale în raport cu fundamentele și cu tradițiile specifice fiecărui stat.

Referitor la dreptul la un proces echitabil, prevăzut în art. 6 din Convenție,

toți autorii sunt de acord că acesta este, în esență, un drept sau o garanție de natură procedurală. În doctrină s-a arătat că în Convenția europeană a drepturilor omului sunt enumerate „două feluri de garanții: unele de natură materială și altele de natură procedurală, menite să asigure eficiența celor din prima categorie. Pentru a realiza o protecție eficientă a drepturilor omului nu este suficientă consacarea unor drepturi materiale. Este la fel de necesară existența unor garanții fundamentale de procedură, de natură să întărească mecanismul de apărare a acestor drepturi. Acesta este obiectul principal al articolului 6 din Convenție”⁶²⁸. Potrivit unui alt autor, „dreptul la un proces echitabil reprezintă suma de *garanții procedurale* (s.n. – C.G.) care însoțesc orice litigiu, indiferent în ce materie și în ce domeniu intervine și indiferent care text din Convenția europeană le reglează modalitatea concretă de incidență asupra litigiului”⁶²⁹. Se impune a fi subliniat că, în general, se consideră că garanțiile sunt de natură procedurală, iar drepturile sunt de natură materială, substanțială.

Pentru a putea fi însă analizate pe fond plângerile formulate de persoane pentru încălcarea acestui drept fundamental, trebuie îndeplinite niște condiții formale, în lipsa cărora se poate ajunge la imposibilitatea constatării acestei încălcări de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Mijlocul prin care este invocată în fața Curții neîndeplinirea acestor condiții formale îl constituie excepția prealabilă. În cauzele aflate rolul Curții Europene a Drepturilor Omului, înregistrate ca urmare a plângerilor formulate împotriva României pentru încălcarea dreptului la un proces echitabil în materie penală, au fost ridicate o serie

de astfel de excepții, care pot fi clasificate în următoarele categorii: excepții privind inaplicabilitatea *ratione materiae* a art. 6 din Convenție, excepții privind tardivitatea plângerilor, excepții privind neepuizarea căilor de atac interne și excepții privind pierderea calității de victimă a reclamantului. Toate aceste categorii de excepții tind către respingerea plângerilor formulate de persoanele care au pretins lezarea dreptului la un proces echitabil, în materie penală. Analizarea lor și a soluțiilor adoptate de Curte prezintă importanță pentru practicieni, întrucât de modul în care au fost rezolvate și de motivarea Curții Europene a Drepturilor Omului depinde posibilitatea persoanelor de a le fi analizate pe fond plângerile formulate pentru încălcarea acestui drept foarte important.

1. Excepția inaplicabilității *ratione materiae* a art. 6 din Convenție.

A. Principii generale.

Curtea a avut ocazia să analizeze problema aplicabilității art. 6 din Convenție, în latura sa penală, în cazul unor proceduri fiscale pornite împotriva reclamantului, în cauza *Jussila c. Finlandei*. În acest context, Curtea a arătat că nu este convinsă că sancțiunile fiscale ar trebui exceptate de la aplicarea garanțiilor procedurale enunțate de art. 6 din Convenție, sub motivul asigurării eficienței sistemului fiscal, statuând că un asemenea demers nu ar fi compatibil cu spiritul și scopul Convenției, chiar ținând cont de importanța impozitelor pentru buna funcționare a statului.

În consecință, s-au aplicat criteriile definite în cauza *Ezeh și Connors c. Regatului Unit*, arătându-se că este relevant mai întâi să se stabilească dacă

⁶²⁸ M. Selegean, în D. Bogdan, M. Selegean ș.a., *Jurisprudență CEDO – studii și comentarii*, Institutul Național al Magistraturii, 2005, p. 117.

⁶²⁹ R. Chiriță, *Dreptul la un proces echitabil*, Ed. Universul Juridic, București, 2008, p. 12.

textele care definesc infracțiunea imputată aparțin, potrivit legii Statului pârât, dreptului penal, dreptului disciplinar sau ambelor. Acesta este, totuși, doar un simplu punct de plecare, iar indicația pe care o furnizează nu are decât o valoare formală și relativă. Problema trebuie examinată în lumina numitorului comun al legislațiilor diverselor State contractante. Natura însăși a infracțiunii reprezintă un criteriu de apreciere cu o mai mare greutate, dar controlul Curții nu se oprește aici, deoarece s-ar dovedi iluzoriu dacă nu ar lua în egală măsură în considerație gradul de severitate al sancțiunii pe care o riscă cel interesat.

B. Aplicarea principiilor generale în cauzele împotriva României.

În cauza *Oțet c. României* Guvernul a susținut că art. 6 par. 1 nu este aplicabil procedurii din cauză, nici în latura sa penală, nici în cea civilă. Întemeindu-se pe hotărârea *Ferrazzini c. Italiei*, Guvernul a susținut că procedurile fiscale țin de prerogativele puterii publice și exced sferei de aplicare a art. 6 din Convenție. În ce privește obligarea reclamantului, în latura civilă a procesului, Guvernul a considerat că aceasta ține, de asemenea, de dreptul public.

Curtea a notat că, în ceea ce privește criteriul legii interne, majorările impuse reclamantului pentru neplata unor taxe fiscale nu țin de dreptul penal român. A amintit, totuși, că această constatare nu are un caracter decisiv. În ceea ce privește cel de-al doilea criteriu, care ține de natura infracțiunii, Curtea a amintit că majorările fiscale pot fi considerate ca fiind prevăzute de dispoziții legale cu caracter general, aplicabile ansamblului contribuabililor (Jussila, citată anterior, par. 38). Curtea a înlăturat, prin urmare, susținerea Guvernului, potrivit căreia TVA și impozitul pe venit se aplică doar unui grup determinat de persoane, având un statut special; în realitate, reclamantul era supus acestui impozit în calitatea sa de

Analizarea soluțiilor adoptate de Curte prezintă importanță pentru practicieni, întrucât de modul în care au fost rezolvate și de motivarea CEDO depinde posibilitatea persoanelor de a le fi analizate pe fond plângerile formulate pentru încălcarea acestui drept foarte important.

contribuabil, și alegerea sa de a-și supune activitatea profesională regimului TVA nu a modificat situația sa din acest punct de vedere. Curtea a mai observat că majorările la care a fost obligat reclamantul nu tindeau la repararea prejudiciului material, ci aveau, în mod esențial, un scop represiv, vizând împiedicarea reiterării comportamentului incriminat. Chiar dacă, așa cum susține Guvernul, reclamantului i-ar fi putut fi impuse majorări mai importante, acest fapt nu este de natură să ducă la o altă concluzie. Curtea a conchis că majorările impuse erau prevăzute de norme având scop în același timp preventiv și represiv. Acest considerent este suficient, prin el însuși, să confere faptei imputate un caracter penal. În fine, în ce privește al cel de-al treilea criteriu, Curtea a estimat că suma pe care reclamantul a trebuit să o plătească nu poate fi calificată drept modică. În consecință, Curtea a respins excepția Guvernului și a declarat cererea admisibilă.

2. Excepția tardivității plângerii.

A. Principii generale.

De regulă, o cerere trebuie să fie introdusă în termen de șase luni de la data „deciziei finale”, din sistemul căilor de atac interne, care trebuie să fie epuizat; în cazul în care nu există astfel de căi de atac, termenul curge de la data luării la cunoștință despre actul contestat.

Curtea a reamintit că, în cazul în care o decizie nu este pronunțată în mod public, termenul începe să curgă din ziua următoare celei în care reclamantul sau reprezentantul său a fost informat cu privire la această decizie finală (a se vedea *K.C.M. c. Olandei*).

Curtea a precizat deseori că obiectivul termenului de șase luni, prevăzut de art. 35 par. 1, este de a promova securitatea juridică, asigurându-se soluționarea în termen rezonabil a cauzelor ce ridică probleme din perspectiva Convenției, precum și că deciziile nu sunt continuu deschise contestării. Acesta marchează limitele temporale ale supravegherii realizate de către Curte și semnalează, atât persoanelor fizice, cât și autorităților statului, perioada dincolo de care o astfel de supraveghere nu mai este posibilă (a se vedea, printre altele, decizia *Walker c. Regatului Unit*).

B. Aplicarea principiilor generale în cauzele împotriva României.

Data de la care curge termenul. În cauza *Gonța c. României* Curtea a constatat că plângerea formulată în temeiul art. 6 par. 1 și 3 din Convenție, privind faptul că a fost condamnat în recurs după ce a fost achitat de instanțele inferioare și după schimbarea încadrării juridice, fără dezbateri contradictorii, a fost invocat în fața Curții abia la 11 decembrie 2009, în timp ce decizia definitivă în cauză a fost pronunțată la 4 decembrie 2008. S-a constatat că plângerea a fost introdusă tardiv și a fost respinsă, în temeiul art. 35 par. 1 și 4 din Convenție.

În această cauză Curtea a luat în considerare data pronunțării hotărârii definitive, deși, în sistemul nostru judiciar, la acest moment, hotărârea nu este încă motivată. Din acest motiv, în alte cauze, Curtea face referire la momentul comunicării hotărârii definitive. Acest ar putea avea relevanță, având în vedere că noul Cod de procedură penală prevede

obligativitatea comunicării hotărârilor definitive, iar acest moment este ulterior celui al pronunțării lor.

Astfel, în cauza *Enculescu c. României* Curtea a notat că procedura inițiată de reclamant împotriva terților, pentru fals în înscrisuri și uz de fals, s-a încheiat cu hotărârea irevocabilă a Curții de Casație din 29 aprilie 2010. Hotărârea a fost pusă la dispoziția părților și a fost comunicată reclamantului la 1 septembrie 2010. Reclamantul nu a susținut în fața Curții că nu ar fi primit decizia la acea dată sau că ar fi primit-o la o dată ulterioară. În consecință, Curtea a considerat că aceasta este data care constituie momentul deciziei finale, în sensul regulii celor șase luni. De asemenea, Curtea a notat că reclamantul s-a plâns pentru prima dată de o lipsă de imparțialitate din partea instanțelor interne, în sensul că doi dintre judecătorii din completul de trei judecători care a judecat recursul la Curtea de Casație, în al treilea ciclu procesual, au soluționat deja un recurs în al doilea ciclu procesual, abia prin scrisoarea din 1 iulie 2011. Prin urmare, reclamantul a depus plângerea în fața Curții cu mai mult de șase luni după 1 septembrie 2010, care a fost data la care a luat la cunoștință de actul contestat.

În cauza *Borobar c. României* Guvernul a susținut că al treilea reclamant nu a respectat termenul de 6 luni, pentru depunerea cererii individuale în fața Curții. Astfel, Guvernul a susținut că, deși instanțele naționale au pronunțat soluția definitivă la data de 3 octombrie 2005, prima scrisoare semnată de cel de-al treilea reclamant nu a fost trimisă către Curte decât la data de 22 octombrie 2008. Din analiza înscrisurilor depuse de către reclamant, Curtea a observat că prima scrisoare trimisă Curții la data de 13 decembrie 2003 a fost semnată numai de primul și al doilea reclamant. Cu toate acestea, respectiva scrisoare avea atașată o împuternicire avocațială

semnată de cel de-al treilea reclamant, care îl împuternicea pe cel de-al doilea reclamat să-l reprezinte în fața Curții. Prin urmare, Curtea a considerat că al treilea reclamant a respectat termenul de 6 luni prevăzut de art. 35 par. 1 din Convenție, iar excepția ridicată de Guvern trebuie respinsă.

În cauza *Spănu c. României*, cu privire la unele capete de cerere ale reclamantei (întemeiate pe art. 6 alin. 1, 2 și 3 lit. b și art. 10 din Convenție) Curtea a constatat că procedura ce a făcut obiectul cauzei s-a încheiat prin decizia Curții Supreme de Justiție din data de 7 noiembrie 2000 și că aceste capete de cerere au fost formulate pentru prima dată la data de 19 iunie 2002, adică mai târziu de termenul de șase luni. Totodată, Curtea a statuat că o contestație în anulare, în măsura în care nu se referă la fondul unei cauze, nu constituie un recurs efectiv, în sensul art. 35 alin. 1 din Convenție, susceptibil să întrerupă termenul de șase luni, fiind vorba de o cale de atac extraordinară.

Analiza plângerii în substanța ei. În cauza *Hanu c. României*, Guvernul a invocat excepția tardivității, arătând că reclamantul nu s-a plâns de vreo procedură inechitabilă în scrisoarea sa inițială către Curte și că prima dată când a menționat acest aspect a fost în scrisoarea din 24 februarie 2010. Curtea a reiterat aspectul că este exclusiv competentă să încadreze în drept faptele speței și că nu este legată de caracterizarea dată de reclamant ori de Guvern (*Guerra și alții c. Italiei*, par. 44). Mai mult, o plângere este caracterizată de faptele invocate și nu depinde de motivele de drept invocate ori de argumente (*Powell și Rayner c. Regatului Unit*, par. 29). În ce privește faptele speței, Curtea a constatat că, într-un capăt al plângerii sale, reclamantul a invocat art. 6 par. 1 din Convenție, pentru a pune în discuție dacă procedurile împotriva sa au fost nedrepte și inechitabile. În alt capăt al

plângerii, a subliniat natura exactă a acesteia, solicitând, între altele, ca procedurile împotriva sa să fie declarate inechitabile, pe motiv că toate probele în apărare au fost ignorate și că instanțele interne au pronunțat hotărâri diferite, pe baza aceluiași probe. Prin urmare, Curtea este convinsă că reclamantul a formulat plângerea în substanța sa, în forma introdusă, astfel că a respins excepția Guvernului.

Prematuritatea plângerii. În cauza *Aliuță c. României* reclamantul s-a plâns de încălcarea art. 6 par. 1 din Convenție, considerând că dreptul său la apărare nu i-a fost asigurat, iar prezumția de nevinovăție nu i-a fost respectată. Întrucât procedura încă era în curs în fața Curții de Apel București, Curtea a estimat că acest capăt de cerere este prematur formulat.

În cauza *Georgescu c. României* reclamantul a invocat art. 6 par. 3 din Convenție, cu privire la diferite aspecte vizând dreptul la apărare, în procesul penal ce se desfășura împotriva sa. Curtea a constatat că această cererea este prematură.

3. Excepția neepuizării căilor de atac interne.

A. Principii generale.

Curtea a reiterat că scopul regulii privind epuizarea remediilor disponibile la nivel național este de a permite autorităților naționale (în principal, autorităților judiciare) să analizeze susținerile privind încălcarea unui drept prevăzut de Convenție și, unde este necesar, să dispună o formă de reparație a încălcării înainte ca susținerile să fie aduse în fața Curții (*Azinas c. Ciprului*, par. 38).

Art. 13 din Convenție garantează, chiar, o cale de atac efectivă în fața unei instanțe naționale prin care să se poată plânga de o încălcare a obligației, prevăzute la art. 6 § 1, de judecare a cauzelor într-un termen rezonabil (a se vedea *Kudla împotriva Poloniei*).

Conform art. 35 din Convenție, reclamantul trebuie să parcurgă acele remedii care sunt disponibile și suficiente, pentru a permite reparația pretensei încălcări. Existența remediilor trebuie să fie suficient de sigură, nu numai în teorie, dar și în practică, în caz contrar remediile urmând să fie lipsite de exigențele accesibilității și efectivității.

Curtea a arătat, de asemenea, că este în sarcina statului să probeze că aceste condiții sunt îndeplinite (*Mifsud c. Franței*, par. 15).

În cauze în care instanțele naționale nu au analizat constituirea de parte civilă în cadrul procesului penal din cauza inadmisibilității acțiunii penale căreia îi era alăturată (*Moldovan c. României nr. 2*, par. 119-122), a fost subliniată importanța existenței altor remedii efective, pentru pretențiile civile. Dacă asemenea remedii au existat, Curtea nu a constatat o încălcare a dreptului de acces la o instanță (*Ernst și alții c. Belgiei*, par. 53-55).

B. Aplicarea principiilor generale în cauzele împotriva României.

Neepuizarea căilor ordinare de atac.

În cauza *Pop și alții c. României* reclamantul s-a plâns că nu a avut posibilitatea să-și pregătească apărarea, din cauza faptului că nu a avut acces la dosarul secret de supraveghere tehnică, ce conține transcrierea completă a convorbirilor telefonice; acesta a susținut că dosarul de supraveghere secret nu a fost prezentat în cadrul procesului și că instanța de fond s-a bazat în principal pe înregistrarea convorbirilor telefonice, obținută în mod nelegal, pentru a-l condamna. Cu privire la aceste aspecte, guvernul a susținut că reclamantii nu au invocat acest aspect în fața instanțelor interne.

Curtea a reținut că după ce reclamantii au invocat în fața primei instanțe faptul că înregistrarea convorbirilor telefonice a fost nelegală și acestea nu pot fi folosite în cadrul procesului penal, prima instanță

a exclus aceste probe și și-a bazat hotărârea de condamnare exclusiv pe alte probe. Instanța de apel, însă, și-a bazat hotărârea pe aceste înregistrări, pentru a respinge apelurile reclamantilor declarate împotriva hotărârii primei instanțe. Înalta Curte de Casație și Justiție putea decide atât condamnarea cât și achitarea reclamantilor, având competența de a face o amănunțită analiză a chestiunii vinovăției sau nevinovăției acestora.

Curtea a considerat că prin neinvocarea de către reclamantii, în fața instanței supreme, a acestui aspect, aceștia s-au expus riscului ca hotărârea de condamnare să se bazeze pe transcrierea convorbirilor lor telefonice, chiar dacă ei nu au avut acces la dosarul secret de supraveghere tehnică, ce conținea transcrierea acestora, iar acest dosar nu a fost prezentat și pus în discuție în cadrul procesului, în prezența lor. În lumina celor de mai sus, Curtea a considerat că acest capăt de cerere se impune a fi respins pentru neepuizarea căilor de atac interne, potrivit dispozițiilor art. 35 par. 1 și 4 din Convenție.

În cauza *V.D. c. României*, în ceea ce privește convocarea martorului apărării, având în vedere că reclamantul nu s-a plâns, în apelul și în recursul său, de neconvocarea acestui martor al apărării în fața instanțelor interne, Curtea a reținut neepuizarea căilor de atac interne, în conformitate cu art. 35 par. 1 și 4 din Convenție.

Neepuizarea altor căi legale. În cauza *Borobar c. României* Guvernul a ridicat excepția neepuizării căilor de atac interne, având în vedere că reclamantii nu au formulat o plângere împotriva soluției pronunțată de pe data de 30 septembrie 2005 de Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Timișoara, arătând că acest remediu era disponibil reclamantilor și poate fi considerat suficient pentru a remedia încălcările pretense, Guvernul făcând trimitere la cauza *Stoica c. României*.

În această cauză Curtea a apreciat că, deși exista posibilitatea formulării unei plângeri, în temeiul art. 278 din vechiul C.pr.pen., împotriva soluției dispuse de Ministerul Public la data de 30 septembrie 2005, un asemenea remediu ar fi fost nu numai ineficient, dar și iluzoriu. Astfel, Curtea a observat că Ministerul Public a dispus neînceperea urmăririi penale pentru împlinirea termenului de prescripție a răspunderii. Prin urmare, având în vedere dispozițiile art. 122 coroborat cu art. 124 din vechiul C.pen., termenul de prescripție specială pentru infracțiunile pretins săvârșite de S.C. și tatăl său se împlinise. Astfel, din moment ce nicio urmărire penală sau hotărâre nu ar fi fost posibile din împlinirea termenului de prescripție a răspunderii penale, Curtea apreciază că formularea unei alte plângeri după data de 30 septembrie 2005 ar fi fost ineficientă. Mai mult, Curtea a observat că reclamantii au folosit în mod repetat procedura prevăzută de art. 278 C.pr.pen., fără a obține o analiză asupra temeiniciei susținerilor lor, deși a trecut mai mult de 8 ani de la data formulării plângerii penale. Față de acestea, Curtea a apreciat că părțile nu aveau disponibil niciun remediu efectiv pentru contestarea deciziei din data de 30 septembrie 2005.

Un alt argument invocat de Guvern cu privire la neepuizarea căilor de atac interne se referă la posibilitatea reclamantilor de a introduce o cerere de chemare în judecată în fața instanțelor civile. Potrivit art. 20 din vechiul C.pr.pen., persoana vătămată constituită parte civilă în procesul penal putea să pornească acțiune în fața instanței civile, dacă instanța penală a lăsat nesoluționată acțiunea civilă.

Curtea a observat că reclamantii au avut posibilitatea de a formula o cerere de chemare în judecată separată, având ca obiect anularea contractelor de vânzare-cumpărare. Prima reclamantă a

folosit acest remediu înainte de a formula declarația de constituire de parte civilă în procesul penal, din noiembrie 1997. Prin urmare, la data de 18 noiembrie 1996, a formulat o cerere de chemare în judecată având ca obiect anularea contractului de vânzare-cumpărare, acțiune pe care Curtea de Apel Timișoara a respins-o, prin hotărâre irevocabilă, la data de 7 noiembrie 2000. Curtea a remarcat că al doilea și al treilea reclamant nu au formulat acțiuni civile separate în fața instanțelor civile nici înainte și nici după emiterea soluției de neîncepere a urmăririi penale. Mai mult, acești reclamantii nu s-au interesat de soarta procesului având ca obiect evacuarea lor din apartamentele în care locuiau. Astfel, apelul formulat de al doilea reclamant împotriva sentinței prin care a fost dispusă evacuarea a fost respins, pentru că motivele de apel nu au fost formulate în termen. Al treilea reclamant, deși legal citat, nu s-a prezentat în instanță și nu a formulat apărări cu privire la procedura de evacuare inițiată de S.C.

Având în vedere cele ce preced și caracterul subsidiar al mecanismului creat de Convenție, Curtea apreciază că al doilea și al treilea reclamant ar fi trebuit să formuleze acțiuni civile separate în fața instanțelor civile, fără să revină Curții rolul de a specula asupra rezultatului unei asemenea acțiuni. Prin urmare, cererea formulată de al doilea și al treilea reclamant privind încălcarea dreptului de acces la o instanță a fost respins potrivit art. 35 par. 1 și 4 din Convenție, pentru neepuizarea căilor de atac interne. Astfel, Curtea a continuat să analizeze cererea privind dreptul de acces la instanță numai cu privire la primul reclamant.

În cauza *Soare c. României* reclamantul s-a plâns de faptul că în România nu există nicio jurisdicție căreia să i se poată adresa pentru a denunța durata excesivă a procedurii. Curtea a apreciat

că, înainte de 1 ianuarie 2004, data intrării în vigoare a Legii nr. 281/2003 privind modificarea și completarea vechiului Cod de procedură penală și a unor legi speciale, persoanele în cauză nu aveau dreptul efectiv de a formula plângere împotriva actelor procurorului; la momentul respectiv, procedura penală împotriva reclamantului era deja încheiată. Chiar dacă o astfel de plângere ar fi fost admisă de către instanțe, exercitarea acestuia nu mai putea influența durata procedurii. Prin urmare, Curtea a constatat o încălcare a art. 13 din Convenție din cauza absenței în dreptul intern, la momentul faptelor, a dreptului de a formula o plângere care i-ar fi asigurat reclamantului respectarea dreptului său de a-i fi judecată cauza într-un termen rezonabil, în sensul art. 6 par. 1 din Convenție.

4. Excepția pierderii calității de victimă.

A. Principii generale.

Curtea a arătat deseori că sistemul european de protecție a drepturilor omului are la bază principiul subsidiarității. Statele trebuie să aibă ele însele posibilitatea de a redresa încălcările produse. Totodată „principiul subsidiarității nu înseamnă că se renunță la orice control asupra rezultatului obținut în urma utilizării căilor de atac interne” (*Giuseppe Mostacciuolo c. Italiei*).

Un acuzat nu poate fi considerat victimă a unei încălcări a art. 6 par. 1, înainte de condamnarea sa (*cu excepția plângerilor privind termenul rezonabil sau cele privind accesul la o instanță*).

Redeschiderea procedurii interne poate conduce la „revenirea” reclamantului la situația de dinainte de dobândirea calității de victimă. Însă, potrivit Curții, dobândirea sau pierderea calității de victimă nu sunt automat guvernate de această regulă (*Sakhnovski*

c. Rusiei). Astfel, Curtea consideră că redeschiderea procedurii interne nu conduce automat la pierderea de către reclamant a calității de victimă. Pentru a decide dacă reclamantul a pierdut sau nu calitatea de victimă, curtea privește procedura în ansamblul său, respectiv procedura ulterioară redeschiderii. Acest lucru permite menținerea unui echilibru între principiul subsidiarității și efectivitatea mecanismului prevăzut de Convenție. Pe de o parte, statul poate reexamina cauzele penale, pentru a remedia încălcările art. 6 din Convenție, iar pe de altă parte, noile proceduri trebuie să se desfășoare cu celeritate și cu respectarea garanțiilor art. 6 din Convenție. În acest fel, procedura ulterioară redeschiderii nu va fi eludată de la controlul Curții, fiind asigurată și efectivitatea dreptului la recurs individual (*Sakhnovski c. Rusiei*).

De asemenea, Curtea a statuat (în cauza *Sakhnovski c. Rusiei*) că excepția pierderii calității de victimă în cazul redeschiderii procedurii interne este strâns legată de fondul plângerii formulate pe tărâmul art. 6 din Convenție, deoarece aprecierea calității de victimă ține de calificarea juridică a celei de-a doua proceduri ca fiind una distinctă sau ca făcând parte din aceeași procedură desfășurată împotriva reclamantului.

B. Aplicarea principiilor generale în cauzele împotriva României.

Redeschiderea procesului penal. În cauza *Flueraș c. României* Guvernul a susținut că reclamantul și-a pierdut calitatea de victimă, în ceea ce privește plângerea inițială, deoarece procedura a fost redeschisă în iunie 2008. S-a mai susținut că acesta nu a epuizat căile de atac interne, deoarece, la momentul formulării plângerii, procedura internă era redeschisă față de reclamant. Curtea a apreciat că simpla redeschidere a procedurii în cadrul unei contestații nu

constituie un remediu efectiv și suficient pentru reclamant și că acesta nu pierde automat calitatea de victimă, în sensul art. 34 din Convenție. În speță, s-a ținut cont și de faptul că Curtea de Apel Timișoara a pronunțat o nouă hotărâre, prin care a menținut condamnarea definitivă a reclamantului. Față de toate acestea, Curtea a respins excepțiile preliminare invocate de Guvern, cu privire la pierderea calității de victimă a reclamantului și neepuizarea căilor de atac interne.

Nota redacției: Articolul reprezintă introducerea lucrării "Dreptul la un proces echitabil. Aspecte penale. Hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului pronunțate în cauzele împotriva României" (2 vol.), publicată de Editura Universitară, București, 2015, sub semnătura unui colectiv compus din: Cristinel Ghigheci, Mihaela Lavinia Cîrciumaru (coord.), Dragoș Călin, Ionuț Militaru, Mihaela Vasiescu, Roxana-Maria Călin, Anamaria- Lucia Zaharia, Paula-Andrada Coțovanu, Florin Mihăiță, Cristina Radu, Victor Horia Dimitrie Constantinescu, Irina Alexandra Ghergheșanu, Vasile Bozeșan, Beatrice Ramașcanu, Alexandra Lăncrănjan, Iulian Balan.